CERCETARĬ FINANCIARE

BUDGETUL LA ROMÂNĬ

I.



In înţeles restrîns, budgetul nu este decât un ştat de prevederĭ. A însemna de maĭ înainte, de-o parte veniturile de care se poate dispune în cursul unuĭ timp dat, şi de altă parte cheltuelele ce se socot necesare a se face în acelaşĭ timp, este a forma un budget.[1] In acest înţeles, orĭ ce particular ca şi Statul poate avé un budget al sĕŭ. O justă estimare a veniturilor şi o chibzuire înţeleaptă a cheltuelelor, sunt basele principale pentru aceasta.

Dar particularul operează asupra unuĭ venit propriŭ al sĕŭ, pe care poate a-l cheltui cum vrea, pe când Statul operează asupra unor mijloace luate din pungile contribuabililor, carĭ pot fi siliţĭ a le plăti chiar din strictul necesar al traiuluĭ lor de toate ḑilele. De aceea, când este vorba de Stat, budgetul are şi o altă însemnătate maĭ largă şi maĭ complicată.

[1] In vechia Franţă, maĭ ales în Normandia, se numea „bougette", o mică pungă de piele. Această numire, cu o mică alteraţiune, s'a dat în Anglia, saculuĭ de piele, în care era obiceiul a se aduce la Parlament hârtiile ce cuprindeaŭ expunerea stăreĭ veniturilor şi a cheltuelelor publice. Dela sac numele trecù la ceea ce era în sac; şi ast-fel expunerea veniturilor şi a cheltuelelor publice fu numită Budgetul Statuluĭ.

Daca în înţelesul restrîns, budgetul este maĭ mult o lucrare de artă şi de bună chibzuinţă, în înţeles larg, el atinge cele maĭ marĭ probleme ale sciinţeĭ economice, sociale şi politice.

In Stat, budgetul şi modul formăreĭ luĭ, lasă a se judeca nu numaĭ despre spiritul de ordine în care este conceput, dar maĭ cu seamă, despre starea de lumină şi de emancipare politică a poporuluĭ.

Numaĭ când un popor se află ajuns în stare de a-şĭ puté strînge punga, atuncĭ numaĭ, ceĭ ce-l guvernează simt nevoia de a justifica de maĭ înainte pentru ce-ĭ cer o parte din avutul sĕŭ.

Principala sancţiune a întreguluĭ sistem constituţional stă în dreptul naţiuneĭ de a acorda saŭ de a refusa impositul.

Dacă budgete esistă şi în ţĕrile unde suveranul nu este obligat a cere dela naţiune învoirea de a scoate dărĭ saŭ de a face împrumuturĭ, acele budgete sunt numaĭ nişte închipuirĭ fără sancţiune, căcĭ voinţa guvernuluĭ singură decide; şi numaĭ el judecă despre buna saŭ reaua întrebuinţare a produsuluĭ dărilor.

Se poate ḑice, fără teamă de a greşi, că finanţele unuĭ Stat sunt în raport cu libertatea şi instrucţiunea cetăţenilor.[1]

[1] **Paul Leroy-Beaulieu** „Traité de la science des finances". T. II. p. 6.

Anglia, cea ântâĭ ţară din Europa unde regimul parlamentar a început de a esiste, este şi cea ântâĭ care a avut un budget, în înţelesul larg al cuvîntuluĭ.

Constituţiunea engleză dobândì puterea sub domnia Lancastrilor. Eduard III. (1326—1377), strîmtorat de lipsa de banĭ, fu nevoit a întruni adesea stările. Deputaţiĭ oraşelor, carĭ până atuncĭ, eraŭ chemaţĭ numaĭ pentru a asculta notificarea despre dările ce li se impuneaŭ, deveniţĭ maĭ curagioşĭ prin creşterea averilor lor, începură a cuteza, să adauge şi oare care plângerĭ respectoase. Maĭ apoĭ eĭ espuseră cererile lor, înainte de a consimţi la imposite. Curagiul lor crescù când vĕdură că iaŭ loc alăturĭ cu eĭ, şi represintanţiĭ comitetelor carĭ aduse cu eĭ deprinderile ce se urmaŭ între Pairĭ, şi-ĭ învĕţară de a schimba simplele suplicĭ în adevĕrate discuţiunĭ. Atuncĭ constituţiunea engleză prinse rădăcinĭ, şi fu stabilit că consimţimîntul Comunelor era necesar pentru validarea unuĭ imposit [1]).

In Franţa, încă de pe la anul 1474 Filip de Commines, ministrul şi unul din confidenţiĭ luĭ Ludovic XI, scria: „Nu este Rege nicĭ Domn pe pămînt, care să aibă putere, afară din domeniul sĕŭ, de a impune, un ban măcar asupra supuşilor sĕĭ fără îngăduirea şi consimţimîntul acelora ce aŭ a plăti; afară numaĭ decât prin tiranie şi violenţă." [2]) Aceasta nu împedică însă ca în practică, forţa şi arbitrarul, neaflând nicĭ un frâŭ în consciinţa de sine a acelor ce plăteaŭ, chiar după trecere de două secole Ludovic XIV osebit de faimosul „Statul sunt eŭ" să poată încă ḑice: „Tot ce se află „în întinderea statelor noastre este al no- „stru. Baniĭ din caseta noastră, aceĭ ce sunt „în mânile Tresorieruluĭ nostru, precum şi „aceĭ pe care-ĭ lăsăm în comerţ, la popoa- „rele noastre, trebue să fie de noĭ cruţaţĭ „în acelaşĭ chip. Orĭ cine decĭ să fie pătruns „de aceea că Regiĭ sunt stăpânĭ absoluţĭ şi „că eĭ dispun naturalmente în deplină li- „bertate de averile posedate fie de clericĭ, fie de mirenĭ, spre a usa de ele totdeauna cu înţeleaptă economie." [1])

Revoluţiunea francesă din 1789, dădù forma positivă principiuluĭ enunţiat până atuncĭ numaĭ în mod teoretic şi isolat. Art. 14 din „Declaraţiunea Drepturilor" ḑice: „Toţĭ cetăţeniĭ aŭ dreptul de a constata „prin eĭ însuşĭ saŭ prin represintanţiĭ lor, „necesitatea contribuţiuneĭ publice de a o „consimţi liber, de a urmări întrebuinţarea „eĭ, de a-ĭ hotărî cătimea, aşeḑarea, plata şi „durata".

Cu toate aceste, în Franţa nu s'a ajuns a se avé un budget în înţeles complet, decât după promulgarea Şarteĭ din 1814. [2])

Să cercetăm acum lucrul şi cu privire la Românĭ.

Intunecate foarte sunt luminele ce avem despre timpiĭ ceĭ vechĭ şi controlarea lor foarte anevoioasă.

Care să fi fost traiul colonilor luĭ Traian în vechia Dacie după retragerea legioanelor peste Dunăre? Conservatu-s'aŭ între ceĭ rĕmaşĭ acolea, pe lângă cele-lalte obiceiurĭ şi deprinderile fiscale ale Imperiuluĭ, saŭ fiiĭ bătrâneĭ Rome, părăsiţĭ de ocrotirea stăpâniriĭ din patria-mamă, aŭ considerat ca o emancipare înlăturarea a orĭ-căreĭ mĕsurĭ fiscale spre a duce o viaţă nedegradată prin jugul impositelor, cum ḑice Tacit, vorbind despre unele triburĭ ale Germanilor? [3])

Necontenit bântuiţĭ de incursiunile barbarilor şi forţaţĭ a se retrage între stâncile neapropiate ale bătrânilor Carpaţĭ, unde naţionalitatea, limba şi datinele Românilor aŭ aflat pururea scăpare în timpurĭ de groază şi de grele încercărĭ, fără aşezare politică şi fără comerciŭ eĭ nicĭ ar fi putut avé organisat vre un sistem de dărĭ. *Voevod*, *Boer*, *Bir*, cuvinte streine limbeĭ vechilor colonĭ, ar fi o dovadă că *stăpânirea* cu *dăjdile* a venit la eĭ numaĭ după un interval de timp destul de mare, ce să fi putut face a se da cu totul uităreĭ vechia organisare de stat Romană. [4])

Gruparea lor în micĭ comunităţĭ constituite, unele în Republicĭ, altele recunoscênd

1) **Cesar Cantù** „Histoire Universelle". T. XII. p. 260.

1) **Bailly** „Histoire financière de la France. T. I. p. 185.

1) „Oeuvres de Louis XIV". T. I. p. 174.

2) *Ch. Coquelin* l. c.

3) De morib. germ. Cap. 29.

4) A se vedé „Istoria Românilor din Dacia Traiană de A. Xenopol. Vol. I. p. 465.

de Capĭ, pe câte unul dintre ceĭ maĭ bravĭ saŭ maĭ ghibacĭ aĭ lor, făcea naturalmente, ca fie care să nu aibă a da din ale sale decât aceea ce era strict necesar pentru conservarea şi siguranţa comună. Chiar după ce Domniatele române aŭ descălecat şi s'aŭ întemeiat în câmpie, unele din aceste grupărĭ republicane sciură a-şĭ menţiné individualitatea dând Domnieĭ tribut anual după anume tocmelĭ. 1)

„Ţara moşie a Domnuluĭ" sunt cuvinte care caracteriseazâ vechile dărĭ. Acesta era principiul din care isvoraŭ toate veniturile: Dreptul de dijmă, dreptul pentru păşune, pe sare, pe metalurĭ, dreptul de vamă dela cele ce intraŭ în ţară. Domniĭ afirmaŭ şi întăreaŭ dreptul lor asupra pămîntuluĭ ţĕreĭ, dăruind părţĭ din el, celor maĭ tarĭ şi maĭ vitejĭ de pe lângă eĭ spre a le fi lor moşie. 2)

Domniĭ cheltuiaŭ veniturile după bunul lor plac, după firea lor. Iată cum se esprimă Neagoe Basarab, Domnul ţĕreĭ româneştĭ, (1512—1521) în *învĕţătura către fiul sĕŭ Teodosie-Vodă şi către alţĭ Domnĭ, către toţĭ:* Iar „venitul tĕŭ ce-ţĭ va veni din toată ţara ta, „acela să fie tot în mânile tale. Să nu cumva „să-l daĭ şi să-l imparţĭ pe boeriĭ tĕĭ, saŭ pe „rudele tale, saŭ pe nescarĭ slugĭ d'ale tele, „ce-ţĭ vor fi făcut nescare slujbe, ci să fie „tot cu samă în mânile tale.

„D'aciĭ cuĭ veĭ vrea să daĭ cu mâna ta, „ce să ştie şi să-ţĭ mulţumească că tu eştĭ „Domn". 3)

Visternicul cel mare aduna toate veniturile şi plătea din ele după porunca Domnuluĭ. El ţinea însemnare de cheltuelile făcute şi de veniturile adunate. 4)

Oştirea încă, din veniturile Domnieĭ era întreţinută. 5) Serviciile publice fiind deplinite de boerĭ, aceştia eraŭ resplătiţĭ cu privilegiile putereĭ şi cu donaţiunĭ personale de moşiĭ şi de sate. 6)

„Iar fiind că în vremele aceste maĭ din „urmă ḑice Cantemir 1) s'aŭ înmulţit prea „tare numĕrul boerilor, încât se părea că a„ceste douĕ vor impresura de tot venitul „Domnieĭ, pentru aceea Domniĭ aŭ împărţit „în osebită visterie veniturile cele de tre„buinţa pentru folosul obştieĭ,—care maĭ „înainte pentru cheltuelĭ domneştĭ, cât şi „pentru cheltuelile cele trebuincioase ale ob„ştieĭ—şi pentru cheltuiala curţilor lor, şĭ-aŭ „oprit toate oraşele şi târgurile din Mol„dova împreună şi 12 sate de pe aproape, „încă şi ocnele, vămile şi ḑeciuiala saŭ dajdia „oilor, a rîmătorilor şi a stupilor de pe la „ţĕranĭ, — pentru că boeriĭ tot aŭ rĕmas „slobozĭ pân'acum de dările aceste—iar cele„l-alte veniturĭ pe toate le-aŭ lăsat pentru „trebuinţele obştieĭ şi pentru boerĭ".

Adunarea veniturilor Domnuluĭ, fu încredinţată Cămăraşuluĭ cel mare. Acesta era omul cel maĭ de încredere al Domnuluĭ şi maĭ totdeauna luat dintre rudele sale cele maĭ de aproape. 2)

Epoca anume când s'a făcut această deosebire a caseĭ Domnuluĭ de visteria ţĕreĭ, nu este bine precisată. Ea pare a coincide cu scoaterea acelor birurĭ grele, carĭ sub nume de fumărit, pecetluite, dărĭ pe sileştĭ, cădeaŭ direct asupra poporuluĭ, şi care descrise cu atâta amărăcĭune de cronicele noastre, alcătuesc maĭ cu seamă, ceea ce s'ar puté numi: Marea tragedie a birurilor.

Scoaterea birurilor era la voia Domnuluĭ. Ele nu aveaŭ vreme hotărîtă de maĭ înainte. 3)

„Şi baniĭ biruluĭ se rĕndueaŭ de comisariĭ „ţinuturilor după putinţa fie-căruĭ sat, nu „după numĕrul oamenilor, şi rĕndurĭ, rĕn„durĭ se orĕnduia sume de banĭ şi dela vi„sterie, căcĭ a se numĕra oameniĭ nu se „puté, fiind ţara împrejurată de hotare streine „şi nefiind Domniile stătătoare, nevoia ar fi „silit pe Domnĭ ca să scoată adese birurĭ, „pe numele fie-căruĭ birnic, şi s'ar fi îm„prăştiat locuitoriĭ prin alte ţĕrĭ. Numaĭ cu „această nenumĕrare aŭ putut lupta." 4)

1) **Cantemir** „Descrierea Moldoveĭ" Ed. 1852. Iaşĭ. pag. 150. — **A. Xenopol**. l. c. pag. 564.
2) **Cantemir**. l. c. pag. 216.
3) **B. P. Hasdeu**, „Archiva istorică a Românieĭ", T. I, p. 122.
4) **Cantemir** Op. c. p. 159. — **Gr. Ureche**, Letop. T. I. p. 104.
5) Idem. Op. c. pag. 219.
6) In timpiĭ maĭ din urmă, pentru boeriĭ în activitate de serviciŭ, pe lângă privilegiile boereştĭ, li se dădură şi anume lefi din visterie şi osebite alte drepturĭ. (Hrisovul din 1755. Uricarul P. II. pag. 207 şi acel din 1773 „Uricarul" P. 4. pag. 21.

1) Op. cit. pag. 218.
2) **Le jeune**, *Voyage en Valachie et en Moldavie,* Paris 1822, pag. 81.
3) **Cantemir**, Op. cit. pag. 248.
4) Rĕspuns dat înscris de boerĭ la punctele cerute de generalul Elem, în ocupaţiunea rusească din 1769—1774. (Arhiva Românească, Iaşĭ, 1860. T. I. pag. 147.

Cronicarul ţĕreĭ româneştĭ, Constantin Că-pitanul scrie, la Domnia luĭ Şerban-Vodă, (1679): „Pentru dăjdiĭ ce să ḑic?... Resuflu „boeriĭ, slujitoriĭ, birniciĭ nu maĭ aveaŭ. Bă-„tuţĭ, căsniţĭ în toată vremea, îşĭ vindea „moşiile, ţiganiĭ, viile şi tot ce aveaŭ de le „cumpĕra Şerban-Vodă şi aĭ luĭ. Iar săraciĭ „plângea, plinea tot ce le cerea; că era le-„gaţĭ de stâlpiĭ ce era înfipţĭ la puşcărie, „înlăuntru şi în afară, de-ĭ bătea cumplit; „pe boerĭ, pe căpitanĭ, pe slujitorĭ, până „ĭ-aŭ sărăcit pe toţĭ şi care cum scăpa um-„plea ţĕrile; care nu, muriaŭ de bătăĭ şi „de necazurĭ". 1)

Scrie şi Neculaĭ Costin, cronicarul Mol-doveĭ, în a doua domnie a luĭ Mihaĭ Raco-viţă (1708): „Iată că aŭ eşit şi peste toată „ţara şi *fumărit* de tot hornul câte doĭ „ughi (galbenĭ) de care daca aŭ înţeles tică-„loşiĭ pămîntenĭ, mulţĭ şĭ-aŭ stricat căş-„cioarele, de le-aŭ risipit din temelie; alţiĭ „risipea hornurile de pin căscioare, căcĭ câte „hornurĭ avea omul în casele luĭ, de tot „hornul câte doĭ ughi, şi măcar că era earnă, „iar bieţiĭ oamenĭ şi babele, şi altă sără-„cime pustia casele şi fugea în lume plân-„gĕnd cu lacrămĭ suspinând că altă căşcioară „nu plotea (valora) nicĭ doĭ orţĭ". 2)

Mĕsura deosebireĭ caselor fù maĭ mult o meşteşugire dibace de cât o adevĕrată îm-bunătăţire în finanţele ţĕreĭ. Prin aceasta se reservase pentru cheltuelile personale ale Domnuluĭ, veniturile cele maĭ sigure, şi maĭ lesne de perceput, şi se aruncase pe seama „trebuinţelor de obşte" scoaterea birurilor grele şi anevoe de purtat. Arbitrarul se îmbrăcase în haina făţărieĭ spre a face să se creadă că daca birurĭ grele apasă pe po-por, nu sunt cheltuelile Domnieĭ carĭ cer aceasta ci nevoile ţĕreĭ. Dar cu toate aceste, greutatea dărilor remase tot-d'auna o causă de ură şi de blestem, asupra Domnilor sub care eraŭ impuse. Simţul poporuluĭ ghiceşte maĭ în tot-d'auna, ceea-ce întunericul cur-ţilor nu lasă a se vedé limpede.

De şi casa Domnuluĭ fù deosebită de acea a visteriĭ, totuşĭ aceasta nu fù o piedică ca ţara să fie jefuită şi ca baniĭ împliniţĭ sub nume de „veniturĭ de obşte" să vie a spori resursele domneştĭ. Preteste se găseaŭ pu-rurea pentru aceasta.

„La nunta sa Despot-Vodă (1501), acele „cheltuelĭ aŭ adunat, cât nu numaĭ de tot „omul, de tot fel de bucate, ce şi paserĭ, „vînat şi peşte şi felurĭ de cheltuelĭ la bu-„cate, cu maĭ mare lipsă şi nevoe bieţilor „locuitorĭ aĭ ţĕreĭ; şi cu aceasta şĭ-aŭ adaos „din ḑi în ḑi maĭ mare ură asupră-şĭ Des-„pot-Vodă". 1)

La Doamna Raduluĭ-Vodă, Miron Costin scrie: „Aşa era de greŭ ţĕreĭ, cât se pus-„tiise Curtea şi ţara. Ce pricina are hi fost, „nu sciŭ, foră de tot sburdata podoaba a „Curţeĭ.... mareĭ înţelepciunĭ acestuĭ Domn, „mare întunecare; că Domnul este să se „poarte cum birueşte venitul ţĕreĭ". 2) Iar la domnia luĭ Duca-Vodă (1679) Neculaĭ Costin ḑice: „că de lăcomie mare ce avea „ca să tot maĭ strângă banĭ maĭ mulţĭ, şi „Domn era, şi visternic mare, şi neguţător, „şi vameş; că toată hrana tuturor luase el „şi Doamna; şi precupea toate câte era; şi „dă de la sine din casă unde ce trebuea „ţĕreĭ; apoĭ rênduia de plătea visteria de la „ţară pentru un ban şi altul. Doamna sa „de altă parte, cărcmărea bucatele din casă, „punea orĭ pe unde avea şi bucătura şi po-„cloanele ce venea la beciŭ; încă făcea boĭ „de negoţ şi mânca iarna fînaţele oameni-„lor, săracilor, cu boiĭ lor, pân se vindea „acia şi apoĭ se apuca de alţiĭ". 3)

Ion Neculcea spune: că Vasile Lupu (1637) scoase fumărit, pentru nevoia de a plăti darea către Poarta turcească, ce era dato-rită pe treĭ anĭ, „şi aŭ plătit atuncé tus-„trele birurile şi încă aŭ remas şi luĭ Va-„sile Lupu una mie pungĭ de banĭ do-„bîndă". 4)

Asemenea şi în cronica luĭ Neculaĭ Costin la Domnia luĭ Dumitraşco-Vodă (1676) se arată că „câţĭ banĭ veneaŭ din ţară nu-ĭ „da la visterie să-ĭ strângă după obiceiul „ţĕreĭ ci-ĭ numĕra el singur şi-ĭ strângea „în casă la dînsul". 5)

Separarea caseĭ domneştĭ nu avù decĭ alt resultat decât acela ca în nicĭ un cas ve-

1) *Magazinul Istoric pentru Dacia*, Bucurescĭ, 1845. T. I. pag. 24.

2) Letop. T. II. pag. 14.

1) **Neculai Costin**, Letop. T. I. Apendice. pag. 68

2) Letop. T. I. pag. 258.

3) Letop. T. II. pag. 21.

4) Letop. T. II. pag. 204.

5) Id. p. 15.

niturile Domnuluĭ să nu fie atinse, orĭ carĭ ar fi fost nevoile ţĕreĭ şi neputinţa poporuluĭ de a maĭ plăti dărĭ nouĕ. „Veniturile „cele pentru obşte, ḑice Cantemir, nu sunt „aşezate după putinţa locuitorilor .... şi „Domnul nu este silit să dea şi el din ve„nitul sĕŭ ajutor locuitorilor pentru uşura„rea lor". [1]) Dacă înlesnire se făcea câte o dată, aceasta era numaĭ cu titlu de împrumut, trecut ast-fel în socotelele visterieĭ, şi cu mare îngrijire restituit din produsul birurilor nouĕ ce se scoteaŭ anume pentru acoperirea aceluĭ neajuns. [2])

În formă, venitul pentru „trebuinţele de obşte" era supus la oare-carĭ regule de încasare şi de controlare a întrebuinţăreĭ luĭ. „Purtarea de grijă pentru veniturile de obşte „este asupra celor d'întâiŭ şapte boerĭ de „sfat; aceştia toţĭ aŭ voie să între în vis„terie, adecă odaea întru care se face sfatul „de obşte, şi maĭ şade atuncea între dînşiĭ „şi visternicul cel mare, pentru că este asu„pra visterieĭ şi are şi cheile de la camera „visterieĭ.

„Când vine vre o poruncă de la Curtea „turcească, saŭ când este de trebuinţă pen„tru alte pricinĭ ale obştieĭ, atuncĭ porun„ceşte Domnul prin scrisoare ca să se adune „acolo aceştĭ şapte boerĭ şi să se facă sfat „asupra pricineĭ aceştia; şi adunându-se eĭ „în visterie se sfătuesc şi trimit înştiinţare „la Domn cu visternicul cel mare, după cum „aŭ socotit că are trebuinţă ca să se ur„meze; şi daca este plăcut Domnuluĭ sfatul „lor, porunceşte ca pân' întru atâtea ḑile „să se pue pricina în lucrare". [3])

Cum se esercita controlul, putem avé o idee din următoarea citaţiune : „Cu toate „că Divanul se amesteca în aparinţă şi în „trebile ţĕreĭ, el nu are în fapt nicĭ o au„toritate şi totul se hotăreşte de către „Domn cu miniştriĭ seĭ. Se încheiă, de e„semplu, pe fie-care an un bilanţ al viste„rieĭ care se cercetează şi se subsemnează „de membriĭ Divanuluĭ cariĭ sunt în activi„tate de serviciŭ. Aceasta însĕ nu este decât „o formalitate; şi nu este uneltire care să „nu fie întrebuinţată spre a li se închide „gura şi a-ĭ împedica de a face plângerĭ „către Poartă şi a o informa că Domnul „a luat fără a-ĭ consulta sume imense şi „că, ca şi altă dată, a ruinat ţara. Diva„nul intervine în arendarea veniturilor către „acel ce dă maĭ mult, dar această funcţiune „nu este de cât curat pasivă, căcĭ membriĭ „seĭ, eĭ înşişĭ, sunt cumpĕrătoriĭ, şi Dom„nul decide". [1])

Când din întîmplare se găsea cine-va care să cuteze a ridica vocea împrotiva vre-unuĭ bir asupritor, unul ca acela era nevoit a-şĭ căta scăpare prin fugă saŭ a-şĭ pleca capul în faţa violenţeĭ : „Ştefăniţă-Vodă vrênd „odată să scoaţă fumărit pe ţară câte 6 orţĭ „de casă, şi înainte vreme era obiceiŭ de „da numaĭ câte un leŭ de casă, iar Toma „Vornicul şi Iordachi fratele seŭ Cantacu„zineşti, nu-l lăsa să-l scoată maĭ mult de„cât un leŭ, şi-ĭ ḑicea să nu facă obiceiŭ „noŭ că nu-ĭ bine; iar Ştefăniţă-Vodă îndată „s'aŭ mâniat şi aŭ scos hangerul şi s'aŭ „repeḑit să dea între înşiĭ şi eĭ aŭ fugit din „casă afară". [2])

Deosebire nu era între cele din Moldova şi Ţara Românească. Starea lucrurilor fù aceeaşĭ în ambele ţĕrĭ. Domniĭ adesea cuscriţĭ între eĭ, boeriĭ asemenea; şi uniĭ Domnĭ trecênd la Domnie când într'o ţĕră când într'alta duceaŭ împreună şi obiceiurile şi modul de a guverna. Apoĭ asuprirea celuĭ slab de către cel maĭ tare, nu are patrie nicĭ epocă anumită. Nu este ştiinţă, nu este artă care să se fi desvoltat între oamenĭ cu maĭ multă repeḑiciune, de cât acea de a inventa şi de a pune dărĭ. Istoria arată, că la popoare abia eşite din pruncie, fură descoperite şi puse în esploatare toate isvoarele din care era posibil a se trage foloase pentru fisc; şi că între taxele carĭ în ḑilele noastre aŭ fost propuse ca noutăţĭ, abia s'ar puté găsi vre-una care să nu fi fost deja imaginată şi încercată. [3])

Puţinĭ sunt Domniĭ aceia, carĭ, avênd puterea nemărginită, în ţĕrile române, dar împrotivindu-se relelor sfaturĭ şi instinctelor de lăcomie, aŭ ştiut a întrebuinţa acea putere pentru ocrotirea poporuluĭ. Numele

1) Op. c. pag. 220.
2) A se vedé socoteala visterieĭ din domnia luĭ Const. Brâncoveanu (1694—1704). Bucureştĭ 1873.
3) **Cantemir,** Op. cit. p. 220.

1) **Lejeune,** Op. cit. p. 78.
2) **Ion Neculcea,** Letop. T. II. pag. 209.
3) **H. Patti,** „Dictionnaire de l'Economie politique". Ch. Coquelin et Guillaumin. Art. „Impôt".

lor aŭ rĕmas neuitate şi sunt pomenite cu denumirea de: cel bun, cel mare, cel sfînt, cel milostiv! „Spun de Petru-Vodă, că acolo „când da banĭ de cheltuială bucătarilor aŭ „fost lăcrămând şi ḑicea: „acestea sunt la- „crămile săracilor". Decĭ putem să-ĭ ḑicem: „Petru-Vodă cel milostiv; că binele sĕŭ, l'aŭ „lepădat pentru ţéră". [1])

Timpul unor asemenea Domniĭ este foarte scurt, faţă cu acela în care jaful şi împilarea fură singuriĭ inspiratorĭ aĭ stăpânitorilor.

Dar, daca poporuluĭ pare a nu-ĭ fi fost reservată decât soarta de a geme şi de a plăti, vin şi timpurĭ de acele când şi stăpânitoriĭ daŭ peste grele şi dureroase momente de petrecut.

Spune Neculaĭ Costin în Cronica sa, că „eşind Despot-Vodă (1564), cum s'aŭ pome- „nit spre Hotin, umblând cu puţinĭ în câmp, „ĭ-au eşit mulţime de oamenĭ şi încunju- „rându-l striga să le rîdice acele grele dărĭ „ce le aruncase, — de casă câte un galben „de aur; — iar Despot-Vodă le rĕspundea „că din sfatul luĭ Barnov şi luĭ Moţoc şi a „doĭ Vlădicĭ, face acele greutăţĭ de pune cu „asupră; şi de este cu voe să le dea pre „aceia pre mânele lor să-ĭ omoare.... ḑicênd „că tot aceştĭ patru aŭ fost pricina şi la „Alexandru-Vodă de l'aŭ îndemnat la toate „tiraniile; şi nu se vor părăsi de rĕutăţile „lor aceştĭ patru de nu va grăbi Despot- „Vodă să le facă sfêrşit vieţiĭ lor; şi abie „cu multe cuvinte s'aŭ aşezat acea mulţime „de ţĕranĭ adeverindu-se că le va face pe „pohta lor şi le va rîdica acele nevoĭ" [2]). Iar Cronicarul Ion Neculcea scriind despre rîdicarea luĭ Duca-Vodă din ţară (1683) ḑice: „când îl ducea pe drum, îl pusese într'o „sanie cu doĭ caĭ, unul alb şi unul murg „şi cu hamurĭ de teĭ, ca vaĭ de dînsul; „ocărĭ şi sudalmĭ de auḑea cu urechile; şi „ajungênd spre Suceava la un sat, aŭ pof- „tit puţintel lapte să mănânce, ear femeea „gazdă ĭ-aŭ respuns: „n'avem lapte să-ţĭ „dăm, că aŭ mâncat Duca-Vodă vacile din „ţară, de l'ar mânca vermiĭ iaduluĭ ceĭ ne- „adormiţĭ. Că nu sciea femeea acea că este „el însuşĭ Duca-Vodă; ear Duca-Vodă daca „aŭ auḑit aşa, aŭ început a suspinare şi „a plângere cu amar;... aşa şĭ-aŭ agonisit „de lăcomia banilor ce avea" [1]). Şi despre eşirea din Domnie a luĭ Dumitraşco-Vodă (1684) acelaşĭ cronicar spune că: „la eşirea „din curtea domnească arĕta fantazie de „ḑicea surlele şi trâmbiţele, şi bătea dobele; „dar norodul tot îl suduia şi-l hătcae, şi „arunca cu pietre şi cu lemne dupe dînsul, „şi cu această cinste frumoasă aŭ eşit Du- „mitraşco-Vodă din Moldova, şi i s'ar fi „căḑut pre cale şi maĭ mare cinste să pe- „treacă, că dela dînsul s'aŭ scornit hârtiile; „el le-aŭ scos înteĭ, de este acel modern „ban şi până astăḑĭ" [2]).

Ast-fel, poporul lipsit fiind de căĭ regulate prin care se participe la aşezarea dărilor, la autorisarea cheltuelelor şi la controlarea lor, este naturalmente dus la aceea de a profita de orĭ-ce ocasiune spre a manifesta nemulţumirile luĭ, cu pornirĭ resbunătoare. — Maĭ tot-dé-una însĕ, ceĭ marĭ sciŭ cu iscusinţă a se servi chiar şi de aceste simţirĭ ale poporuluĭ pentru deplinirea altor scopurĭ.

Când Domnul avea motive de a se teme de uneltirele ascunse ale vre-unora dintre boeriĭ sĕĭ, pe carĭ nu cuteza de a-ĭ lovi făţiş, el căta a se scăpa de eĭ, denunţându-ĭ poporuluĭ, precum am vĕḑut maĭ sus, de sfetnicĭ rĕĭ şi instigatorĭ a tuturor greutăţilor puse pe ţară. Când boeriĭ veneaŭ în duşmănie cu Domnul, sau pentru-că nu le respecta în totul privilegiile şi veniturile ce-şĭ întărise prin hrisoave după timpurĭ, saŭ pentru-că vroiaŭ a rîdica la Domnie pe vre-un altul dintre eĭ; îndată mila pentru sermanul popor se deştepta în eĭ, şi durerea pentru suferinţele luĭ cuprindea inima lor, până ce isbuteaŭ, saŭ la mazilirea Domnuluĭ de către Turcĭ, saŭ la alungarea luĭ din Domnie prin rescularea poporuluĭ şi chiar cu ajutorul armat al străinuluĭ. Iar poporul măgulit cu cuvinte de îndreptare şi de uşurare a grelelor sarcinĭ ce-l apăsaŭ, aplauda: când la tăerea capetelor vre-unora dintre boerĭ, când la schimbarea violentă a Domnilor. Dar, îndreptarea şi uşurarea, remâneaŭ tot numaĭ nişte goale speranţe. Ba cele maĭ de multe orĭ, se întêmpla că Domnul cel noŭ, profitând de liniştea, ce

1) **Neculai Costin**, Letop. T. I. p. 102.
2) Letop. T. I. Apendice pag. 68.

1) Letop. T. II. p. 245.
2) Op. cit. pag. 252.

isbânda aduce tot-dé-una în spirite, şi de întocmirea împăcăreĭ cu boeriĭ, isvodea rênduelĭ şi maĭ grele şĭ maĭ asupritoare decât cele vechĭ. De aice dicĕtoarea populară, plină de amărăciune şi de scepticism: „schimbarea Domnilor bucuria nebunilor“!

Une-orĭ Domniĭ, simţind la timp, urdirea vre-unor împărecherĭ, cătaŭ a-le preveni luând ca mijloc de înbunare oborîrea vre-uneĭ dărĭ, contra căreĭ strigătul era maĭ mare. Eĭ făceaŭ aceasta cu mare sgomot. Adunaŭ soboară, alcătueaŭ hrisoave şi le semnaŭ cu solemnitate dinpreună cu Archiereiĭ şi boeriĭ şi chiar decenia dintre „obştie“, adunaţĭ prin bisericĭ, trimiţêndu-le încă şi la Constantinopole spre a fi întărite cu jurămînt şi cu afurisanie de Patriarchul de acolo. Dar aceasta nu împedeca ca tot acea dare să fie pusă încă şi maĭ grea, şi maĭ asupritoare, îndată ce se isbutea a se drege lucrurile aşa ca frica se lipsască.

Iată naraţiunea despre deplinirea unuia din acele acte, de carĭ se vĕd multe în cronicele noastre. Acesta este din a doua Domnie a luĭ Constantin Duca-Vodă (1701), descris de Cronicarul Neculaĭ Costin.

„Decĭ vĕdênd Constantin-Vodă aceste obi-„ceiurĭ nu bune, aŭ socotit cu Arhiereiĭ „ţĕreĭ şi cu tot sfatul sĕu şi aŭ legat cu „mare blăstem, şi văcăritul şi ciara cu „miere, să numaĭ fie. Însĕ aŭ făcut săbor „în Divanul cel mic, strîngêndu-şĭ ţara şi „boerimea, şi s'aŭ înbrăcat toţĭ Arhiereiĭ „în veşmintele sale arhiereştĭ. Şi întêĭ s'aŭ „sculat Domnul Constantin-Vodă, în picioare, „luându-şĭ gugiumanul din cap, plecându-şĭ „capul cu chip smerit spre ţară, de şĭ-aŭ „cerut ertăciune, căcĭ în Domnia luĭ s'aŭ „isvodit aceste obiceiurĭ de mare neputinţă „a ţĕreĭ; şi aşa ţara cu toţiĭ, cu dragoste „aŭ strigat pân' în treĭ orĭ: Dumnedeŭ să-l „erte!

„Iar după ertăciune pus'aŭ de s'aŭ cetit „testamentul carele era scris cu blăstem, „într'audul tuturora, stând în picioare şi „Domnul şi Arhiereii şi cu toţiĭ aŭ dis „Amin“. Şi aŭ blăstemat să numaĭ fie în „vecĭ aceste obiceiurĭ. Şi s'aŭ făcut patru „testamenturĭ, cu mare blăstem legate, şi „asupra celor cine s'ar ispiti să maĭ des-„lege; şi unul s'aŭ dat în Visterie, iar cele-„lante pe la Episcopiĭ; şi aşa s'aŭ reschirat „şi soborul, mulţumind ţara luĭ Dumnedeŭ „şi Domnuluĭ de bucurie ca aceasta că se „lipsisă amu mulţĭ pămîntenĭ de vite pen-„tru rĕul văcărituluĭ“ [1].

În deşert s'ar căta esistenţa vre-uneĭ norme în punerea dajdiilor în aceste timpurĭ. Măsura lor era numaĭ, maĭ marea saŭ maĭ mica lăcomie a acelor ce le impuneaŭ. Aflarea motivelor era considerată ca o cestiune de isteţime, de meşteşug.

„Şi îndată aŭ aflat pricină Duca-Vodă, „dice N. Costin, că era şi *om meşter şi* „*isteţ la fire* dicênd că are Impĕrăţia multe „trebĭ şi-ĭ cere dela ţară mulţĭ banĭ; şi „aşa îndată aŭ şi scos dărĭ multe şi fără „samă“ [2].

Călĕtoria luĭ Constantin-Vodă Brâncovanul spre a întîmpina pe Sultanul la Adrianopole (1703) dădù loc la scoaterea dăreĭ văcărituluĭ sub cuvînt de a se despăgubi de cheltuelele făcute [3]. La finele Domniei a a treia a luĭ Duca-Vodă (1683) esistaŭ în Moldova, nu maĭ puţin de „320 rênduelĭ marĭ pe ţară“ [4].

Afară de dările indirecte carĭ formaŭ venitul Cămareĭ Domneştĭ şi a căror percepere se vindea la întreprindĕtorĭ, dăjdiile către Visterie eraŭ percepute pe „sferturĭ“. Limbagiul fiscal numea aceasta „Vel seama“, iar obicĭnuit se dicea: „baniĭ sferturilor. Contribuabilul nu avea în vedere cotitatea dăreĭ anuale, ci acea ce i se cerea a plăti la sfert.

Când nomenclatura birurilor se socotea a fi prea încărcată spre a se maĭ isvodi şi altele, iar maĭ cu seamă, pentru a se evita numirea de „obiceiŭ noŭ“ tot-dé-una foarte alarmantă în ţară, spiritul rafinat de esploatare afla alt mijloc de a spori veniturile; se îndesea sferturile. — Ast-fel Constantin Duca-Vodă în a doua Domnie (1701) ridicase sferturile la 8, pe an [5] şi se socoti ca o bunătate când Mihaĭ-Vodă Racoviţă în a treia Domnie (1716) coborî numĕrul lor la *cincĭ* [6]. Iar în a doua Domnie a luĭ Const. Mavrocordat (1742) numĕrul

1) Letop. T. II. pag. 52.
2) Op. cit. p. 21.
3) **Bauyer** „Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie“. Francfort et Leipzig 1778. p. 81
4) *Neculaĭ Costin.* Op. c. pag. 28.
5) **Ion Neculcea** Let. II. p. 297.
6) **Neculae Muste** Letop. III. p. 75.

sferturilor era de *două ḑecĭ* [1]. Şi în Domnia luĭ Ion Mavrocordat (1743), numĕrul lor ajunse chiar la *cincĭ-ḑecĭ* pe an [2]. — Scrie şi Bauyer despre Valachia că în Domniile luĭ Mateĭ Ghica, Const. Racoviţă, şi Const. Mavrocordat, numĕrul sferturilor se urcase aşa că, eraŭ atâtea sferturĭ câte lunĭ în an şi câte odată se scoteaŭ şi câte două pe fie-care lună. „Această rênduială atât de „favorabilă lăcomieĭ şi avariţieĭ Domnilor, „adaoge a ḑice acest scriitor, aŭ fost tot-„dé-una adoptate în urmă, cu toate că suma „adunată în fie-care sfert adesea era împu-„ţinată prin fugirea locuitorilor sdrobiţĭ „prin un asemene imposit“ [3].

Nu putem trece fără a menţiona şi despre modul cum se împlineaŭ aceste dărĭ.

Scrie Grigori Urechie, că în Domnia luĭ Aron-Vodă (1591): „nu umbla numaĭ dabi-„lariĭ singurĭ, ci şi Turciĭ trimitea de umbla „cu dabilariĭ înpreună, de nu-şĭ maĭ era ţĕ-„raniĭ volnicĭ cu nimica. Mueiele nu eraŭ „a lor, fetele le ruşina, şi ce vrea să facă „făcea“ [4]. Când banĭ nu se maĭ găseaŭ de luat, se rênduia „de tot omul se ia câte „un boŭ; şi aŭ trimis în toată ţara cu „Turcĭ de strîngea, şi pentru care om nu „avea boŭ, lua a cuĭ găsea în sat; dela „unul lua boiĭ toţĭ pentru alţiĭ“ [5].

Scrie asemine şi Ion Neculcea, la Domnia a treia a luĭ Duca-Vodă cel bătrân (1682): „Scos'aŭ nişte hârtiĭ pe ţară marĭ, câte de „şase, câte de opt galbenĭ; şi câte n'aŭ îm-„brăcat pre feţe, le-aŭ dat napaşti prin sate, „şi după ce aŭ dat tablele în visterie aŭ a-„runcat orênduelile pe hârtiĭ, de un galben, „şase-spre-ḑece galbenĭ; şi care luase hârtiĭ „de şase galbenĭ, li se făcea maĭ bine de „sută; şi dacă nu găsea cu ce plini dela „om, lua a altuia pentru acela; şi pre unde „era pustiŭ, făcea pre slotaşĭ de plătea de-„la casele lor; şi bătea pre slotaşĭ cu buz-„duganul de aŭ omorît pe vre-o doĭ, treĭ. „Decĭ vĕḑênd că mor slotaşiĭ de buzdugan „aŭ făcut un băţ în opt muchĭ de bătea pre „boerĭ şi pre slotaşĭ cu băţul; şi punea pre bo-„erĭ dăjdiĭ şi împrumute peste putinţa lor, cât „nu se maĭ putea plăti; că era boul doĭ „galbenĭ şi vaca un galben: şi istovea slo-„taşiĭ tot; şi nicĭ cu odoarele ce le zălogea „pre la neguţitorĭ nu se putea plăti, ce era „pline închisorile de boerĭ şi grosurile de ceĭ „săracĭ; de-ĭ bătea şi-ĭ căsnea cu capetele „prin gardurĭ, şi leşinaţĭ de foame şi băr-„baţĭ şi femeĭ; şi murea prin grosurĭ; şi „pe jupânese sărace încă le lega la puşte „şi le închidea la seimenĭ pentru banĭ.“ [1]

Cu începutul epoceĭ Domnilor fanarioţĭ, dela aşa ḑisa reformă a luĭ Constantin Mavrocordat din 1739, încetă a se maĭ face deosebire între casa domnească şi visteria ţĕreĭ. Causa principală într'aceasta pare a fi fost că veniturile carĭ alimentaŭ această casă ajunsese într'o desăvêrşită scădere. [2]

Bauyer, vorbind despre aceasta, ḑice că Domnul „se serveşte de acest espedient spre „a confunda cu dibăcie trebuinţele sale per-sonale cu acele ale Statuluĭ“. [3]

Domnia, vîndută la mezat în Constantinopol, Domnul ştia bine că atâta va sta pe Tron cât va avé cu ce îndestula lăcomia celor ce-l urcase acolo. El şi ţara eraŭ egalĭ înaintea jafuluĭ, ce trebuinţă era de a se maĭ ţiné două pungĭ?

Iată cum descrie Ion Neculcea venirea la Domnie a luĭ Nicolae Mavrocordat, (1710): „Atuncĭ poruncit'aŭ Vizirul luĭ Antioh-Vodă „să grijască treĭ sute de pungĭ de banĭ să-l „pue Domn în Moldova, că alţiĭ daŭ cincĭ „sute. Antioh-Vodă socotea că n'or pune pe „alţiĭ la Domnia Moldoveĭ, avênd el nume „bun de la ţară, şi numaĭ pe dînsul l'or „pune; şi aŭ rĕspuns Vizirului că el maĭ mult „de una sută cincĭ-ḑecĭ de pungĭ de banĭ n'ar „da, că ţara este săracă şi el nu poate s'o „jăfuiască. Decĭ Vizirul vĕḑênd aşa acel rĕs-„puns dela Antioh-Vodă, a chemat pe Ni-„colae Mavrocordat Terzimanul, fecĭorul luĭ „Alexandru Ecsaporitul, Terzimanuluĭ celuĭ „bătrân, şi i-aŭ ḑis: de vreme ce Antioh-„Vodă n'aŭ vrut să dea treĭ sute de pungĭ „de banĭ să fie Domn în Moldova, iată că „eştĭ Terziman slugă împĕrătească, credin-„cios, şi-ţĭ daŭ ţie Domnia fără de nicĭ un „ban. Şi l'aŭ îmbrăcat cu caftan să fie „Domn în Moldova; iar după ce aŭ trecut

1) **Ion Canta** Letop. III. p. 179.
2) Idem. p. 180.
3) Op. cit. p. 73.
4) Letop. I. p. 206.
5) **N. Costin** Letop. II. p. 102.

1) Letop. T. II. pag. 239.
2) **Cantemir.** Op. cit. pag. 219.
3) Op. cit.

„treĭ, patru ḑile, după ce aŭ îmbrăcat caf-„tan de Domnie, făcut'aŭ Vizirul un izvod, „la câte locurĭ trebuia să dea banĭ Nicolae-„Vodă, care coprindea acel izvod opt sute „de pungĭ de banĭ, şi l'aŭ făcut de aŭ dat „toţĭ baniĭ în grabă; şi cu ce aŭ maĭ chel-„tuit cu casa luĭ până a purcede de acolo, „s'aŭ făcut aproape de o mie de pungĭ de „banĭ". 1)

Domniĭ fiind streinĭ, necunoscĕtorĭ de ale ţĕreĭ, neştiind nicĭ chiar limba eĭ, 2) dar cu mare poftă de a face banĭ, pe de o parte spre a se despăgubi de acea ce dădeaŭ pentru a dobândi Domnia, iar pe de alta spre a avé şi agoniseala îndestulă la eşirea din Domnie, grija lor toată era numaĭ de a găsi mijloacele cele maĭ nemerite pentru ca esploatarea să fie cât maĭ mult producĕtoare. Pe când, toate trebile importante privitoare la relaţiunile cu Constantinopol, eraŭ tratate de Domnul însuşĭ cu Greciĭ sĕĭ, ce fie-care avea îngrijirea de a-ĭ aduce cu sine, acele trebĭ urmând a rĕmâné nestrăbătute de ceĭ din ţară, şi vaĭ de acela ce căta a le pĕtrunde secretul lor. 3) Toate acele funcţiunĭ, ale căror titularĭ trebuiaŭ să fie în contact direct cu locuitoriĭ ţĕreĭ, eraŭ îndeplinite cu boerĭ indigenĭ. 4) Visternicul cel mare maĭ cu seamă, trebuia să fie totdeauna un pămîntean, adînc cunoscĕtor de obiceiurile ţĕreĭ, pentru a puté utilisa acele cunoştinţĭ la aflarea tutulor mijloacelor de a scoate cât maĭ multe veniturĭ. 5) Ion Neculcea în Cronica sa spune că eraŭ boerĭ carĭ cătând a se lipi „cu îmbunărĭ printre Grecĭ, a-„rĕta drumurĭ şi căĭ de rĕutăţĭ cu care ar „lua maĭ mulţĭ banĭ din ţară". 6)

Dar isvorul din care se pompa cu atâta ardoare golit din ce în ce maĭ tare, fără ca nimica să se facă pentru întreţinerea forţeĭ luĭ productive, ajunsese a amerinţa desăvêrşita sleire.

Incă din timpul luĭ Dimitrie Cantemir (1711) micşorarea veniturilor era cu asprime simţită. Vorbind numaĭ despre darea „după fie-care casă de ţĕran" el ḑice: „câtă sumă „de banĭ se strângea din această dare, poate „binevoitorul lector pré uşor să o înţeleagă „dacă va considera că aceĭ banĭ eraŭ sufi-„cienţĭ pentru întreţinerea a patru-ḑecĭ de „miĭ de soldaţĭ moldovenĭ şi alţĭ patru-spre-„ḑecĭ miĭ de soldaţĭ streinĭ, adunaţĭ din „nemţĭ, cazacĭ, sêrbĭ, bulgarĭ, albanĭ şi grecĭ. „Şi numaĭ veniturile Domnuluĭ făceaŭ pe „an la şase sute de miĭ de talerĭ... Dar vaĭ! „astăḑĭ Moldova la atâta sărăcie şi calami-„tate aŭ ajuns încât abia poate să dea a „şasea parte din veniturile ce le avea în ve-„chime". 1)

Storşĭ din ce în ce maĭ tare, Româniĭ pribegeaŭ cu grămada prin ţĕrile vecine. Sate întregĭ se pustiiră. Ţarinele părăginite; ba nicĭ se maĭ scia în unele părţĭ a cuĭ maĭ fusese cutare saŭ cutare pămînt; după cum este nevoit a o mărturisi Const. Mihaĭ Cehan Racoviţă-Vodă, în hrisovul din 1756. 2) Această stare a lucrurilor impuse necesitatea de a se căta chipurĭ de aducere îndărĕt măcar a parte din ceĭ ce pribegiră.

Const. Mavrocordat Domnul ţĕreĭ româneştĭ (1746), făcù ca prin obşteasca adunare să se dea privilegiurĭ şi promisiunĭ multe acelor ce s'ar reîntoarce în ţară 3). Mĕsură care fù reînoită şi prin chemarea luĭ Alexandru Scarlat Ghica-Vodă în 1756. 4)

Hrisovul despre care am menţionat maĭ sus al luĭ Const. Racoviţă Domnul Moldoveĭ arată adevĕratele cause ale pribegireĭ, „şi s'aŭ pus la cale, ḑice acel hrisov, de s'aŭ „trimis acolo la dînşiĭ ca să vie câţĭ-va dintre „dînşiĭ aicĭ să se întrebe, să cercetăm lu-„crul acesta, să putem cunoaşte adevĕrul, „care s'aŭ făcut. Şi iată aŭ venit aicĭ doĭ, „treĭ preoţĭ şi patru, cincĭ oamenĭ din ceĭ „maĭ de ispravă, şi scoţĕndu-ĭ însuşĭ îna-„intea Domnieĭ mele şi a toată boerimea, „s'aŭ întrebat să arĕte tot adevĕrul, din ce „pricină s'aŭ stricat, s'aŭ dus de aicĭ din „pămîntul Moldoveĭ în părţĭ streine, întru alte „ţĕrĭ; şi lângă altele ce aŭ arĕtat, tot te-„meiul stricăciuneĭ lor s'aŭ arĕtat că este „din pricina vremelniciĭ nestărĭ, *adică ne-„ştiind şi nefiind hotărît* ce se dea bir pe

1) Letop. T. II. pag. 324.
2) *Ion Neculcea* Let. T. II. pag. 326.
3) **Lejeune** Op. c. pag. 78.
4) Idem. pag. 88.
5) Idem. pag. 73.
6) Letop. T. II. pag. 415.

1) Op. c. pag. 219.
2) *Uricarul* de **Th. Codrescu**. Partea I. pag. 193.
3) *Magazinul Istoric pentru Dacia*, Bucureştĭ 1846. T. II. pag. 280.
4) Op. c. pag. 300.

„an, şi aceasta i-aŭ strămutat de s'aŭ dus „în ţĕrĭ streine; şi s'aŭ cunoscut a fi oare „cum adevĕrul; şi aŭ dat pricină şi ţĕreĭ „aceştia de lipsa de oamenĭ“. După care, s'aŭ făcut aşezare prin acel hrisov ca: „Fie-care din ḑiua ce va veni aicĭ în ţară, „să aibă odihnă, nesupĕrêndu-se orĭ cât de „puţin şase lunĭ şi după aceasta să intre „la aşezare“.

Dăjdiile lor se hotărî anume şi privilegiurile acordate pentru eĭ şi vitele lor se întăriră cu jurămînt şi cu blestem archieresc, după obiceiŭ, numaĭ şi eĭ toţĭ, adaogă hrisovul, „să se ferească ca oameniĭ de ţară „printre dînşiĭ sĕ nu primească, cum şi nis- „caiva bucate a oamenilor de ţară să nu mis- „tuiască nicĭ un fel, nicĭ la o slujbă.“

Nu trebue a se confunda aceste aşezărĭ, cu învoirile date, din când în când, boerilor şi mânăstirilor de a aduce pentru serviciul lor saŭ pentru împoporarea unor locurĭ de pe moşiile lor, oamenĭ streinĭ de prin alte ţĕrĭ. Acestea eraŭ nişte acte de favoare aşezate de Domnĭ pentru foloase particulare. Boeriĭ îşĭ sporeaŭ prin aceasta veniturile fără ca Domnia să facă alte sacrificiĭ decât de a percepe o dare maĭ mică de la aceĭ ce eraŭ aduşĭ în ţéră prin tocmele private. Ast-fel se formară unele *sloboziĭ* pe moşiile boereştĭ şi mânăstireştĭ, după cum în timpiĭ maĭ din urmă, tot prin hrisoave speciale, se formară pe unele moşiĭ particulare, acele aşa numite „Tîrguşoare“, unde elementul jidovesc constituì nişte adevĕrate vetre de viciurĭ şi corupţiune pentru populaţiunea săteană.

Caracterul mĕsurilor de care ne ocupăm este acela a unor tocmelĭ cu bună învoire ce se făceaŭ în numele statuluĭ, cu aceĭ ce pribegise din causa grelelor dărĭ, şi a arbitraruluĭ cu care ele eraŭ impuse. În privinţa acestora, stăpânilor de moşiĭ nu li se lăsa facultatea de a-ĭ primì saŭ nu pe moşiile lor, ci se impunea ca: „aşezarea lor să fie pe moşia orĭ-cuĭ, şi unde le va plăcea locul“, după cum glăsuesc hrisoavele.

Numaĭ în emigrare, locuitoriĭ ţĕreĭ aflaŭ mijlocul de a-şĭ strânge punga înaintea lăcomieĭ şi arbitraruluĭ. Săracĭ şi fără putere de resistenţă, eĭ nu puteaŭ alt-fel nevoì pe stăpânire de a sta la vorbă cu eĭ.

Plângerea cea maĭ mare, după cum am vĕḑut din cele ḑise maĭ sus, era că, nicĭ cotitatea dărilor nu era de maĭ nainte hotărîtă, nicĭ timpul strângereĭ lor regulat şi cunoscut. Aceste douĕ puncturĭ făcură maĭ cu seamă obiectul învoelilor întărite cu hrisoave domneştĭ, carĭ pot fi considerate ca nişte şarte speciale date acelora ce se învoeaŭ a se reîntoarce în ţară.

Domniĭ fură constrînşĭ la aceasta de teamă de a nu-şĭ vedé sleite cu desevîrşire veniturile lor. Poarta turcească însăşĭ fu nevoită a eşi din indolenţa eĭ, maĭ ales sub presuirea acţiuneĭ întreprinsă de Rusia pentru a pregăti şi legitima protectoratul eĭ asupra popoarelor din Orient. Firmanele din 1774, 1784 şi 1792, tindeaŭ a aduce oare-care mărginire sistemuluĭ jefuitor în principatele române.

Alexandru Moruz Domnul Moldoveĭ (1802) încă înainte de a pleca din Constantinopole, scriea boerilor din ţară „carte cuprinḑĕtoare „tuturor punturilor ce se cuvine la chib- „zuirea şi socotinţa biruluĭ ţĕreĭ, ca *fiind „aceste cunoscute* şi bine alcătuite, să poată „lipsi de acum înainte isvodirile din noŭ a „acelor *fără rênduealâ şi necontenite birurĭ,* [1]) şi când boeri-ĭ comunicară hotărârea de a se lua din ţară 3500 pungĭ de banĭ, (leĭ 1,750,000) pe an, el le poruncì a se aduna din noŭ şi conformându-se hatihumaiumuluĭ turcesc se hotărească avênd în vedere suma birurilor ce fusese în 1783 (leĭ 941,279).

Este remarcabilă a doua anafora a boerilor făcută după aceasta. Din ea se vede că împovărarea poporuluĭ cu dărĭ, în simţul claseĭ ocârmuitoare, era numaĭ un mijloc de acoperire a trebuinţelor neapărate ca şi un întreg sistem de guvernămînt. „Este ştiut In. Tale“, ḑic boeriĭ „şi tuturor celor ce „înalta pronie ĭ-aŭ rênduit să ocârmuească „şi să oblăduească noroade, că tot-d'auna „înţeleptele oblăduirĭ, feresc pe noroade, a „nu se atinge de douĕ marginĭ, de care „atingêndu-se pricinuesc lor sdrobire şi sfă- „râmare neapĕrată; adică nicĭ le împilează „cu povara în cât să nu poată ridica pu- „tinţa lor, ca să le aducă la peire şi la des- „nădăjduire, dar nicĭ *le lasă întru uşurinţa „atât de neînsemnată, în cât să uite datoria „şi supunerea, şi să se deprindă cu sbur- „dăciune.*“ [2])

---

1) Uricarul de *Th. Codrescu.* Partea I. pag. 1.
2) „Uricarul“ Part. I. pag. 6.

Ast-fel justifică ḑisa anafora fixarea birului, la suma de 1,600,000, cifra aproape îndoită maĭ mare de cât acea din 1783, la care era poruncă a se mărgini; şi aceasta „afară de veniturile cele obicĭnuite ale M. „Sale Doamneĭ şi afară de baniĭ menzilu-„rilor (postelor) şi afară de cele 15 parale „de leŭ (37 ½ la sută) *resura*, ce sunt „pentru lefile celor ce slujesc ţĕreĭ, şi afară „de resumaturĭ“. (Veniturile indirecte aparţinênd Domnuluĭ).

Dreptul fie-căruĭ rang de boerie, de a avé un numĕr proporţionat de locuitorĭ scutiţĭ, de la care să se folosească, cu banĭ saŭ serviciĭ în natură, în schimbul scutireĭ lor de sarcinile fisculuĭ, făcea asemenea, ca boeriĭ se afle un folos personal în îmmulţirea greutăţilor pe locuitoriĭ dojnicĭ. Cu cât sarcinile şi novalelele eraŭ maĭ marĭ şi maĭ apăsătoare pentru locuitoriĭ ţĕreĭ cu atâta scutelniciĭ deveneaŭ maĭ docilĭ şi maĭ de folos. Orĭ ce uşurare era naturalminte privită cu amărăciune ca păgubitoare. Iată cum se esprimă boeriĭ prin Anaforaoa din 5 Iuliŭ 1804. „Căcĭ dacă acuma când încă „se urmează acé d'ântêiŭ rĕnduială a bi-„ruluĭ, pentru ce s'aŭ ocrotit birniciĭ în ḑi-„lele In. Tale, de cele maĭ 'nainte strâmbă-„tăţĭ şi asuprele, ce fusese din pricina nă-„vălirilor şi a altor rebştirĭ; vĕḑênd scu-„telniciĭ odihna birnicilor, de multe orĭ s'aŭ „ispitit ca să se lepede de slujba lor, după „cum este ştiut de In. Ta, şi cu mare ne-„voe s'aŭ ţinut, cu cât maĭ vêrtos de acum „înainte, făcêndu-se aşezare după chipul „arĕtat, cu dreapta cumpănire, şi vĕḑênd „că locuitoriĭ birnicĭ, va câştiga resuflare „şi odihnă, vom fi siliţĭ să plătim şi ceea ce „luam din Visterie, pentru scutelniciĭ aceştia „şi încă tot suntem la îndoială că nicĭ aşa „nu-ĭ vom puté ţiné [1].“

Alimentarea caseĭ speciale pentru plata lefilor slujbaşilor publicĭ, cu adaose la fiecare leŭ din suma biruluĭ, era încă un îndemn ca această sumă să fie cât maĭ sporită. Această tendinţă avea o puternică ramificare între toţĭ slujbaşiĭ de toate stările, căcĭ cu cât suma banilor biruluĭ era maĭ mare cu atâta creştea şi dreptul de a împlini *banĭ de resură* maĭ mulţĭ.

Necesitatea formăreĭ uneĭ aşezărĭ anuale cel puţin în privinţa dărilor directe este lămurit esprimată în Anaforaoa din 1804. Ea ḑice: „Să se împartă suma în patru „sferturĭ de-opotrivă pe an, socotindu-se fie-„care sfert ca să umble pe treĭ lunĭ, înce-„pêndu-se anul la ḑi'ntêiŭ Octombrie, şi până „la sfârşitul luĭ Septembre... căcĭ plătind „locuitoriĭ birul lor la fieşte-care jumătăţire „a treĭ lunĭ, rĕmân în cea-l-altă vreme în „resuflu şi nesupărare... şi aşa ştiind fieşte-„care ce are se dé şi în ce vreme, îşĭ va „pune în rênduială petrecerea sa; şi fiind „ştiută vremea şi suma biruluĭ, nu vor avé „prilej nici rĕnduiţiĭ ocolaşĭ şi alţiĭ a-le pri-„cinuĭ însărcinare şi asuprire şi a-ĭ supĕra „cu necontenire“ [1].

Cu toate acestea despre ceea ce s'ar puté numi Budget, fie chiar în sensul restrâns al cuvîntuluĭ, nu se arată încă urme. Afară de unele cheltuelĭ permanente, precum: dărĭ către Poartă, lefele şi deosebitele veniturĭ ale boerilor în activitate de funcţiunĭ, care se aflaŭ trecute în condicele Visterieĭ, toate cele-l-alte cheltuelĭ eraŭ făcute după trebuinţa momentuluĭ. Regulările făcute prin Anaforale în privinţa veniturilor, ar puté fi considerate cel mult ca nişte legĭ de imposite. Aceasta era în adevĕr un progres, relativ cu starea în care numaĭ arbitrarul cel maĭ desordonat era regula supremă. Documentele financiare ce ne-aŭ putut parveni, nu sunt decât nişte table de socotelĭ, în care se trecea baniĭ încasaţĭ şi cheltuelele efectuate. Asemenea acte sunt propriĭ epocelor de organisare primitivă. Une-orĭ ele aŭ fost numite Budgete, de unde aŭ şi remas în limbagiul financiar numele de „Budget definitiv“, ce se da socotelelor încheate ale unuĭ eserciţiŭ. Această denumire este adoptată şi în legile de comptabilitate generală a Românieĭ. Incheerea socotelelor nu poate fi nicĭ o dată confundată cu Budgetul de prevederĭ care implică în sine necesitatea ca perceperea veniturilor şi facerea cheltuelelor să fie autorisate de maĭ nainte, urmând apoĭ ca faptele deplinite după această autorisare sĕ fie trecute în socotelĭ.

Regulamentul organic, elaborat în timpul ocupaţiuneĭ ruseştĭ din 1828, de o comisiune de boerĭ sub preşedinţa unuĭ demnitar rus

[1] „Uricarul“. Part. I. pag. 19.

[1] „Uricarul“ Tom. I. pag. 17.

şi revisuit la Petersburg 1) fù votat apoĭ de Adunările obşteştĭ, adunate *ad-hoc* în anul 1831 de către „Preşedintele deplin împuternicit al Divanurilor Moldoveĭ şi Valachieĭ, numit de Rusia pentru timpul ocupaţiuneĭ. El fù pus în lucrare de odată cu începutul anuluĭ 1832.

Capitolul III, care tratează despre finanţe începe ast-fel: „Spre statornica întemeere a „Reglementuluĭ de finans carele de acum „înainte trebue a se păzi între luaturile şi „daturile statuluĭ s'aŭ judecat de trebuinţă:

„A face începere dela desfiinţarea tuturor „dărilor jignitoare şi asupritoare birnicilor, „atât din pricina felurimeĭ acelor dărĭ, cât „şi din chipul strângereĭ lor, precum şi de „la oborîrea privilegiurilor abusive.

„A rĕndui după aceasta dările şi cheltu„elele neapĕrate pentru fieşte-care an şi în„zestrarea caselor de facere de bine şi de „folosinţĭ obşteştĭ.

„A întîmpina aceste cheltuelĭ cu veniturĭ „indirecte precum: oerie, vămĭ şi altele şi „cu un singur bir direct şi statornic, îm„părţit asupra dajnicilor.

„De a legiui un chip de înscriere (Cata„grafie) cuprindĕtoare de toate treptele ce „aŭ a purta sarcinile obşteştĭ în totul saŭ „în parte.

„De a întîmpina toate abuzurile urmate „întru strîngerea dărilor prin aşezarea unuĭ „mijloc regulat şi de un singur fel, pentru „adunarea lor.

„De a regularisi chipul Contabilităţeĭ, „adecă a socotelelor pentru luaturile şi da„turile Statuluĭ“ 2).

Cuvîntul Budget îşĭ face şi el apariţiunea în limbagiul fiscal. Art. 117 din Reg. Org. a Moldoveĭ dice: „Domnul va supune „la sfîrşitul fie-căruĭ an, la obşteasca Adu„nare obicĭnuită, dinpreună cu samele Vis„terniculuĭ de toate luaturile şi daturile „anuluĭ sĕvêrşit, precum şi *Biudjé* saŭ în„chipuirea cheltuelelor anuluĭ viitor.

Toate cheltuelele ce statul trebuea să facă, fură indicate de Reg. Org. în un stat special, la finele căruia se dice: „Aceste „cheltuelĭ hotărîndu-se într'un chip stator„nic, vor slují de temeiu nestrămutat pen„tru aşezarea birurilor şi altor veniturĭ a „Principatuluĭ, rênduite de a-le întîmpina, „şi nu vor puté fi întrebuinţate pentru „alte slujbe decât pentru acele maĭ sus „însemnate“ 1). Ramurile de veniturĭ ale statuluĭ sunt asemine hotărîte în mod special, Adunarea obştească fiind numaĭ „îm„puternicită întru împărţirea biruluĭ asupra „dajnicilor, întru strîngerea veniturilor sta„tuluĭ, şi întru a lor întrebuinţare, înteme„indu-se cu sfinţenie pe legiuirile cuprinse „în al III. Cap. al Reglementuluĭ. *Între „aceste nu va puté urma nici o prefacere, „şi nicĭ o scoatere estraordinară de dărĭ de „banĭ nu se va puté face fără maĭ înainte „învoirea amêndoror Puterilor*“. (Rusia şi Turcia) 2).

Se institue şi o „casă de reservă“ în care să se verse Escedentele ce ar resulta pe fie-care an din veniturile ordinare, după acoperirea cheltuelelor statornicite; precum şi acele veniturĭ „ce s'ar puté naşte din vre-un noŭ venit al statuluĭ“. Sumele adunate în această casă fură destinate a servi pentru acoperirea scăderilor întîmplătoare în produsul vre-unuĭ venit şi pentru „orĭ-ce altă „cheltuială estraordinară cunoscută de folos „obştesc şi de trebuinţă neapĕrată“. La cas însă când pentru asemenea trebuinţe resursele „caseĭ de reservă“ nu ar fi fost îndestulătoare, trebuea a se căta mijloace osebite *referindu-se la încuviinţarea ambelor Puterĭ* 3).

Daca, în materie finanţiară, Regulamentul Organic, oborea o mulţime mare de birurĭ şi havalele, care de care maĭ vexatoriĭ pentru locuitorĭ şi maĭ împedecătoare desvoltăreĭ economice a ţereĭ 4), el însĕ, legitima şi consacra toate privilegiurile, toate scutirile de clase; iar maĭ presus de toate, el surpa dreptul de autonomie şi suveranitatea naţională. Aceasta nu numaĭ prin fap-

1) „La sfârşitul luĭ Aprilie 1830, comisia a sfârşit „proiectul Regulamentuluĭ, şi la începutul luĭ Maiŭ, „Minciachi şi boeriĭ Sturza (Michalachi) şi Vilara „aŭ plecat la Petersburg, unde cercetarea proec„tuluĭ aŭ fost încredinţată uneĭ comisiunĭ osebite „sub preşedinţa secretaruluĭ de stat Daşcov şi cu „membri Cantacozi, Minciachi şi numiţiĭ doĭ boerĭ.“ (*A. Papadopol-Calimah* „Generalul Pavel Kisselef 1829—1834.“ Analele Academieĭ române, seria II. Tom. IX, pag. 90.)

2) Reg. Org. a Moldoveĭ. Ed. 1846. pag. 10. — Reg. Org. a Valachieĭ. Ed. 1847. pag. 24.

1) Reg. Mold. art. 74. — Reg. Val. art. 66.
2) Reg. Mold. art. 54. — Reg. Val. art. 51.
3) Reg. Mold. art. 76. — Reg. Val. art. 63.
4) Reg. Mold. art. 65. şi următorĭ. — Reg. Val. art. 61. şi ur.

tul că se impunea ţĕrilor române o organisaţiune prin împreună înţelegere a două Puterî străine, dar maî ales, prin aceea că toată desvoltarea lor viitoare se subordona legalmente voinţeî străinuluî.

Apoî, Adunarea obştească, învestită cu dreptul de a regula în fie-care an perceperea dărilor, a autorisa facerea cheltuelelor şi de a încheia socotelî fù compusă numaî dintre aceî ce nu eraŭ supuşî a plăti acele dărî, şi aleasă tot numaî de eî; aşa, principiul ca dările se fie consimţite şi cheltuelile controlate de către aceî ce le plătesc, nu avea nicî o aplicaţiune prin Regulamentul Organic.

Vĕḑurăm maî sus, că locuitoriî ţĕreî, când numaî puteaŭ suferi greutatea sarcinilor, găseaŭ mijlocul, prin emigrarea lor afară din ţară, de a face ca stĕpânirea să le acorde, pentru întoarcerea lor îndărĕt, oare-care uşurărî. Regalamentul Organic le răpì Românilor, şi această putinţă. Concesiunî se reservară numaî pentru coloniştiî străinî ce boeriî ar aduce pe moşiile lor[1].

Ast-fel se preferă maî bine, a se desnaţionalisa ţara de cât a se sta la vorbă cu Româniî! Lor nu li se reserva altă soartă de cât acea de a plăti tot ce li se impunea fără de a fi întru nimica întrebaţî daca pot saŭ nu suporta acele sarcine, saŭ de a-şî părăsi pentru vecie pămîntul strămoşesc.

Ḑiua de 29 Octobr. 1857, este o ḑi mare în Istoria Românilor. Toate stările locuitorilor din Moldova întrunite, prin representanţiî lor aleşî, în adunarea ad-hoc, pentru a esprima principiile generale pe carî avea a se întemeia viitoarea organisare a Ţĕrilor Române, după Tratatul de Paris din 1856, aŭ votat cu unanime aclamaţiunî „*Desfiinţarea privilegiurilor de clase*". Cu drept cuvînt, Constantin Negré, Vice-Preşedintele, ales al aceî marî adunărî, — Preşedintele de drept fiind Mitropolitul ţĕreî, — proclamând votul dat de Adunare şi felicitând'o ḑise: „că acesta este un act ce va fi preţuit nu „numaî de naţiune, dar şi de Europa şi de „Istorie".

Iată textul principiilor proclamate:

I. Privilegiile de clase vor fi desfiinţate în România.

II. Egalitatea tuturor Românilor înaintea legeî.

III. Aşezarea dreaptă şi generală a contribuţiunilor în proporţiune cu averea fie-căruia fără deosebire.

IV. Supunerea tuturor la conscripţiunea militară.

V. Accesibilitatea pentru toţî Româniî la funcţiunile statuluî[1].

Convenţiunea încheeată între Puterile cele marî ale Europeî, la Paris în 1858, pentru organisarea Principatelor Române Unite, fù primită cu recunoscinţă de Româniî[2].

Drepturile de suveranitate naţională ale Ţĕrilor-române, nesocotite prin învoelile anterioare dintre Rusia şi Turcia, fură recunoscute de Puterile cele marî ale Europeî şi consacrate prin acest act internaţional. Româniî reintrară în deplinul eserciţiu al suveranităţeî pentru desvoltarea viitoare a Statuluî.

Cu punerea în lucrare a Convenţiuneî se stabiliră: Egalitatea tuturor Românilor înaintea impositelor; că nici un imposit nu va puté fi înfiinţat saŭ adunat daca nu va fi fost consimţit de Adunarea ţĕreî, şi că Budgetul nu va fi definitiv, decât după ce va fi votat de ea.

Aceasta este epoca în care putem fixa pentru România începutul esistenţeî unuî Budget al statuluî, după adevĕratele principiî recunoscute de sciinţă. Aceste principiî aŭ primit-o din noŭ consacrarea prin Constituţiunea ce naţiunea Română reintrată în toate drepturile eî şî-aŭ dat în 1866.

I. C. CODRESCU.

---

1) Reg. Mold. art. 99. Reg. — Val. art. 108.

1) „Buletinul Şedinţelor Adunăreî ad-hoc a Moldoveî". No. 7. Iaşî 1857.

2) Propunerea votată de Adunarea electivă a Moldoveî la 5 Ian. 1859. (Monitorul off. al Moldoveî 1859. No. 28). Actul de mulţumire votat de Adunarea electivă a Valachieî în şedinţa dela 26 Ianuarie 1859. (Monitorul off. al Ţĕreî Româneştî dela 6 Fev. acel an).